

Gråhakedoppingen i Skåne 2011

Riksföreningen SOF utser varje år en art (ibland flera) som skall inventeras i hela landet – så kallade riksinventeringsarter.

De olika regionala föreningarna och deras medlemmar gör därefter så gott de kan och i normalfallet får vi en god bild av den aktuella fågelns status som häckfågel i Sverige (och i de olika landskapen).

Under 2011 var det gråhakedoppingen (och svarthakedoppingen) som var aktuell för denna inventering. Här redovisas resultatet för Skånes del.

Kenneth Bengtsson

Skåne har drabbats av något som kan kallas post-atlaströtthet vad gäller inventeringar. Vi är förhoppningsvis på väg ut ur denna svacka men för årets riksinventeringsart(er) innebar det att vi inte genomförde en organiserad inventering. Istället höll vi tummarna för att rapporterna till Svalan skulle ge ett tillräckligt bra resultat. Vi sporrade också medlemmarna med några upprop i *ANSER* och på hemsidan under parollen "Glöm inte gråhakedoppingarna". Med facit i hand kan vi konstatera att vår strategi fungerade bra.

Det rapporterades många gråhakedoppingar på *Svalan* 2011 – förmodligen fler än under något år tidigare. När detta material hade hämtats hem och analyserats gjordes en hel del förfrågningar till medlemmar (bland annat kommunornitologer) som känner sina kommuner väl. I så gott som samtliga fall bedömdes kommunens kända lokaler vara besökta. I några fall rensades dubbelrapporteringar (lo-

kaler med flera olika namn) och uppenbart rastande fåglar bort. I några fall lade vi till några par för obesökta lokaler som normalt håller häckande doppingar. När allt arbete var gjort hade vi en bra bild av gråhakedoppingen i Skåne 2011. Arten har sannolikt aldrig mått bättre!

Hur var det förr i tiden?

Gråhakedoppingen tros ha förekommit i Skåne, eller det koordinatområde som idag är Skåne, under flera tusen år och artens invandring beräknas ha skett från öster. Förmodligen har stora fluktuationer skett under årtusendena – härom vet vi inget. Men det antas att arten saknades hos oss under 1700-talet – kanske en tillfällig "dipp" efter det mycket kalla 1600-talet? Under 1800-talets sägs gråhakedoppingen ha varit "icke sällsynt" och den nämns också från några häckningsplatser, bland annat i nordöstra Skåne. I början av 1900-talet nämner en källa sydvästra Skåne som

Gråhakedopping med ungar. Foto: John Larsen.

främsta område för arten och här nämns Lomma, Kungsmarken (Lund), Kyrkheddinge (Staffanstorp), Yddingen och Sjödiiken i Svedala kommun, Vitaby vid Simrishamn, Kungshults mosse (Eslöv) samt "vid Sjöbo". Andra källor nämner Krankesjön (10 par 1927) samt näraliggande Fönesjön.

Den första heltäckande inventeringen i Skåne organiserades av Ingemar Ahlén och genomfördes 1968 (Ahlén 1970). Resultatet blev, för dagens betraktare, oväntat magert – blott ca 28 par på 16 lokaler redovisades. Antalet ungar var cirka 44. Ahlén redovisade ytterligare fem lokaler där sammanlagt sju par sågs tidigt under häckningssäsongen 1968 samt 25 lokaler som hållit häckande par under åren 1960–67. De redovisade paren för 1968 rapporterades i flertalet fall med ungar och detta leder till misstanke om att en del par som misslyckats med sina häckningar förblivit oupptäckta. Jag misstänker därför att 28 häckande par var något i underkant av det

verkliga antalet. Kanske ska de sju paren läggas till? Populationen var under alla omständigheter fjärran från dagens under denna period och utbredningen var koncentrerad till området mellan Sjöbo och Ystad och den nordligaste häckplatsen var Ageröds mosse i Höörs kommun. Helsingborgs kommun tillsammans med resten av de nordvästra delarna saknade häckande par 1968 liksom Kävlinge, Malmö och Skurups kommuner samt hela det forna Kristianstads län!

Sjöinventeringen – en omfattande kvantitativ inventering som genomfördes 1978–79, med kompletteringar 1980–81 – resulterade i att antalet häckande par under tidsperioden uppskattades till 100–130 par. Denna uppgift stöds också av resultatet efter den första atlasinventeringen 1974–1984. Då påträffades arten i 57 av 506 skånska rutor varav 39 rutor innehöll säkert häckande par. Då fanns arten huvudsakligen i sydväst – söder om

en tänkt linje mellan Lomma, Lund, Sjöbo och Ystad ungefär, men nordvästra Skåne var på väg att erövrats och en återkomst till nordost var också på gång – Figur 1a. För nordvästra Skånes del kan berättas att den första kända häckningen skedde så pass sent som 1974 – vid Utvälinge (Jönsson m.fl. 1990).

Under 1998 rapporterades ca 95 häckande par till Fåglar i Skåne. Det var det högsta antalet under "Fiskens" historia dittills och indikerar att gråhakedoppingen verkligen var på väg mot en framgångsrik period. Vi ska i sammanhanget minnas att spontanrapportering i princip alltid redovisar uppgifter i underkant och att ytterligare flera tiotal par bör ha funnits i landskapet under 1998.

Den senaste atlasinventeringen visar på en markant spridning i landskapet. Spridningen i sig bör också innebära en betydande populationsökning. Gråhakedoppingen hittades i 134 av 517 skånska rutor och rapporterades som säkert häckande i 98 av dessa. Resultatet visas i Figur 1b och här ser vi att i princip halva Skåne – den sydvästra odlingsdominerade halvan –

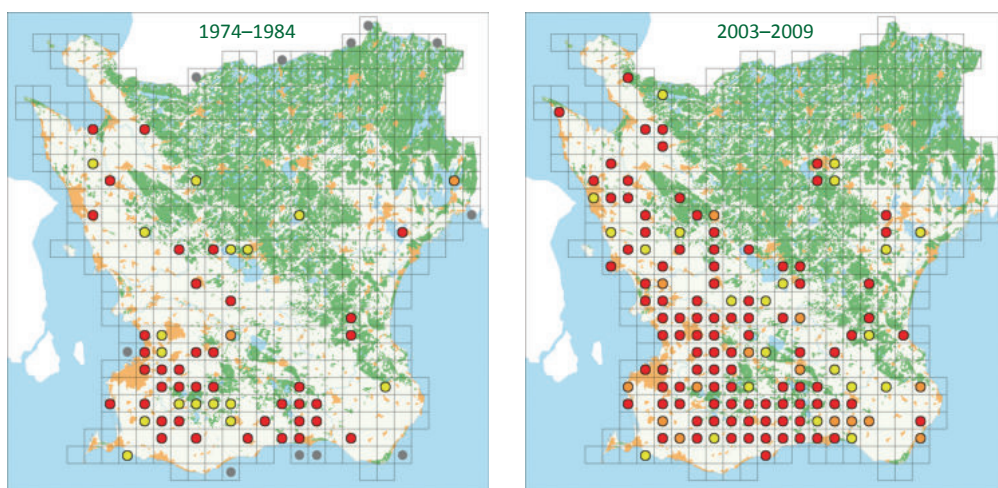
hade erövrats, samt att arten återigen var på gång i Kristianstadsområdet.

Den som vill fördjupa sig i gråhakedoppingens historia samt övriga liv och leverne fram till omkring 1980 rekommenderas att läsa Johnny Karlssons och Nils Kjelléns uppsats från 1984 – se *Referenser*.

Vad gav inventeringen 2011?

När pusslet med Svalanrapporterna och en del övriga rapporter var lagt, visade resultatet på minst 216 häckande par på 127 olika lokaler. Till detta lägger vi 15 mycket troliga par på kända lokaler som av olika anledningar inte besöktes under 2011. Vi får då en totalsumma på 231 par. Men detta tal bör nog kryddas ytterligare. En del såväl nya som äldre småvatten ligger avses till i odlingsbygderna och flera av dessa besöks troligen aldrig av ornitologer. Jag chansar på ett visst mörkertal och räknar med att omkring 250 par gråhakedoppingar häckade eller gjorde häckningsförsök i Skåne 2011.

Det har alltså hänt en hel del sedan Ahlén's inventering 1968. Gråhakedoppingen har spridit sig rejält i landskapet och sak-

Figur 1a & 1b. Gråhakedoppingens häckningsutbredning i Skåne vid de två atlasinventeringarna 1974–1984 och 2003–2009.

nades 2011 i blott sex kommuner, kanske sju med Åstorp. Flest häckande par fanns 2011 i Malmö stad (där arten saknades 1968!). Därefter följde Svalöv och Ystad kommuner. Hela resultatet redovisas i Tabell 1.

Hur många ungar blev det?

Rapporteringen av ungar haltar tyvärr. Det rapporterades 147 ungar från 71 av de 127 lokalerna. Många av dessa lokaler höll flera par och det är uppenbart att antalet ungar i flera fall är underredovisade. Ungarnas åldrar varierar dessutom stort – alltifrån nykläckta fulla kullar till rapporter om överlevande vuxna ungar. Vi kan därför inte använda dessa uppgifter på ett vettigt sätt.

Paul Axelsson redovisar i genomsnitt 1,85 ungar per lyckad häckning samt 1,04 ungar per påbörjad häckning under en inventeringsserie i sydöstra Skåne 1987–1996 (Axelsson 1997). Motsvarande resultat i samma område 2011 blev 1,69 resp. 1,08 ungar (Axelsson i brev). Extrapolerar vi Axelssons uppgift för 2011 till de förmodade 250 paren i hela Skåne finner vi att omkring 270 ungar kan ha producerats i Skåne 2011.

Den största ungkullen 2011 noterades i en av dammarna på Bulltofta rekreationsområde i Malmö. Här sågs fyra fullväxta ungar hos dammens enda häckande par 5 juli. Paul Axelsson berättar i brev att han under åren 1966–2011, bland ca 435 lyckade häckningar, bara noterat 4-kullar vid fem tillfällen. En enda gång har han funnit en 5-kull. Här överlevde dock bara två ungar till flygg ålder.

Rika vatten

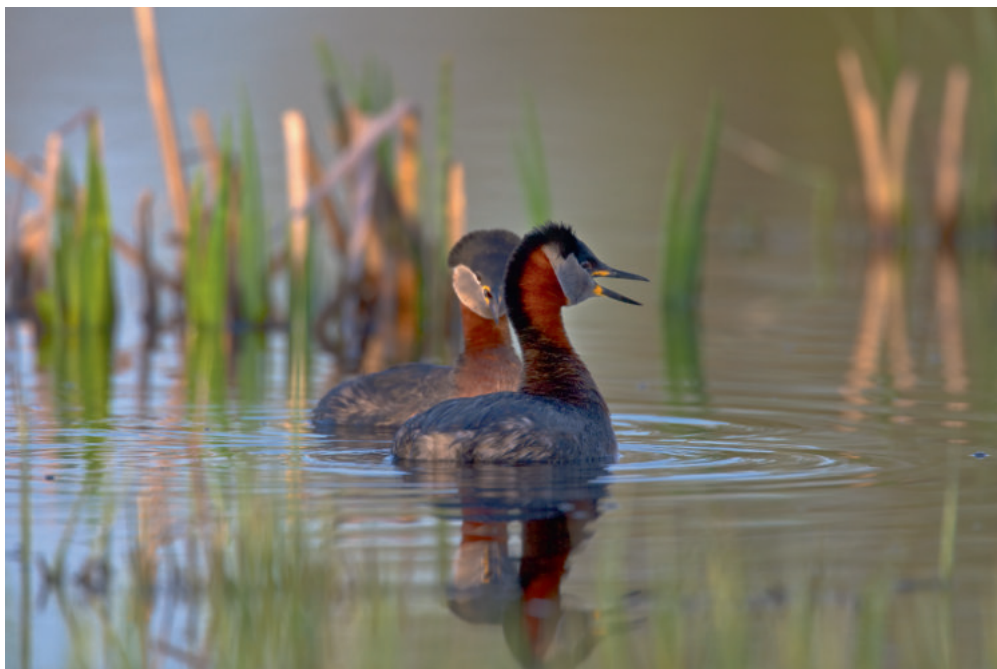
De 127 lokalerna höll allt emellan ett och nio häckande par. Nyanlagda större vatten, eller restaurerade dito, genererar ofta en rik häckfågelfauna under sina första år.

Tabell 1. Kommunvis fördelning av häckande gråhakedoppingar under 2011 och antalet rapporterade ungar.

	Säkra par	Trol. par	Observerade ungar
Bjuv	3	1	
Bromölla	0	0	
Burlöv	2	0	3
Båstad	4	0	7
Eslöv	11	2	1
Helsingborg	18	1	15
Hässleholm	1	0	
Höganäs	1	0	
Hörby	7	0	10
Höör	1	0	
Klippan	0	0	
Kristianstad	6	0	4
Kävlinge	8	1	7
Landskrona	3	0	
Lomma	5	0	4
Lund	15	2	12
Malmö	27	0	9
Osby	0	0	
Perstorp	0	0	
Simrishamn	3	1	2
Sjöbo	9	1	13
Skurup	13	0	18
Staffanstorps	9	1	1
Svalöv	25	0	4
Svedala	4	2	2
Tomelilla	1	0	1
Trelleborg	13	1	15
Vellinge	1	1	0
Ystad	25	0	19
Åstorp	0	1	
Ängelholm	1	0	
Örkelljunga	0	0	
Östra Göinge	0	0	
	216	15	147

Under 2011 fanns fyra lokaler med fem eller fler par, nämligen:

Bulls måse	Svalöv	9 par
Hasslarp	Helsingborg	8 par
Ask	Svalöv	6 par
Sillesjö	Trelleborg	5 par

Spelande gråhakedoppingar. Foto: Mikael Arinder / Skånska Bilder.

Kort om några delområden

Sydöstra Skåne: Paul Axelsson har följt beståndet i sydöstra Skåne sedan 1987. I huvudsak handlar det om lokaler i Ystads kommun. En tioårsrapport finns i *ANSER* nr 3:1997. Under åren 1987–1996 häckade 13–34 par i det inventerade området. En successiv tillväxt skedde 1987–1990 (15–22 par), varefter beståndet sjönk till 13 par 1991. Därefter skedde en ny successiv tillväxt som kulminerade med 34 par 1995.

Paul Axelsson inventerade 41 lokaler i samma trakt 2011 och fann då 25 häckande eller revirhållande par på 20 lokaler. Av dessa fick 16 par 27 ungar. För sex par hittades inga bon medan tre par misslyckades. Axelssons uppgifter för 2011 kan inte jämföras med resultaten efter hans tidigare studie eftersom årets inventering inte berörde hela det forna studieområdet. *Svalöv:* Kommunen har under senare år trätt fram som en av de viktigaste för ar-

ten i Skåne. 1968 redovisade Ahlén blott ett par i kommunen (Trolleholm) medan 2011 års resultat gav hela 25 par. Den avgörande framgångsfaktorn bör vara nya vatten. Åtskilliga sådana har anlagts i kommunen under senare år, bland annat två stora och för åtskilliga fågelarter mycket populära: Ask våtmark och Bulls måse. Huruvida dessa vatten klarar att hålla beständig kvalité får framtiden utvisa.

Malmöområdet: Gråhakedoppingen saknades alltså helt i Malmö kommun (numera Stad) under Ahléns inventering 1968. Men 43 år senare redovisas häpnadsväckande 27 par från 18 småvatten i samma område! Under den senaste atlasinventeringen inventerades Malmöområdet 2004–2006 och då hittades 27 par i tolv olika vatten. Stammen antas därför ha varit konstant hög i området under hela 2000-talet. Invandringen till Malmöområdet bör ha skett strax efter Ahléns inventering 1968. Under

den följande första atlasinventeringen förekom arten nämligen i flera rutor. Något liknande gäller för Lomma. Härifrån redovisas blott ett par 1968 medan en uppgift från 1975 talar om 24 (!) häckande par (Karlsson & Kjellén 1984).

Det finns sju kommuner i Skåne där arten aldrig har konstaterats häcka. I en av dessa – Åstorp – kan dock ett häckningsförsök ha gjorts 2011. Den enda rapporten på Svalan (någonsin) berättar om två ex. på Lydinge golfbana 28 april 2011. Lokalen verkar lämplig, och häckning 2011 kan inte uteslutas. Paret finns därför med som "troligt" i redovisningen (Tabell 1).

För de sex definitivt "gråhakefria" kommunerna finns så pass få rapporter på Svalan under perioden 1900–2011 att en fullständig redovisning kan ske.

Bromölla: Nio observationer mellan 1987–2009 av som mest två individer. Samtliga obsar har gjorts vid kustlokaler under vinterhalvåret (oktober till mars) och avser i flera fall sträckande fåglar.

Klippan: En individ i Sorrödssjöarna 25 april 1976, en vid Östra Ljungby i maj 2003, ett par i lämplig miljö i Öja våtmark 3 maj 2008 samt en fågel vid Östra Ljungby 17 april 2010.

Osby: Tre observationer av rastande fåglar i Osbysjön. Tre ex. 2 maj 2006, 7 ex. 6 april 2008 samt ett ex. 1 april 2010.

Perstorp: Inga rapporter på Svalan.

Örkellunga: Åtta observationer av som mest fyra rastande individer under perioden 1998–2008. Flertalet obsar har gjorts i Hjälsjön under april och maj.

Östra Göinge: En individ funnen skadad i Glimåkra i februari 1985 samt en rastande i Tydingen i maj 2006.

Lång häckningssäsong

Doppingar i allmänhet är kända för att kunna ha långa häckningssäsonger. Under 2011 noterades ett mycket sent häcknings-

försök av gråhakedopping. I en damm vid Naffentorp i Malmö sågs ett ruvande par under perioden 16–29 augusti (*Svalan*). Därefter gav paret uppenbarligen upp. I Axelsson 1997 diskuteras artens långa häckningssäsong.

Slutord

Det har alltså gått bra för gråhakedoppingen i Skåne under senare tid. En anledning bör absolut vara det ökande antalet anlagda och restaurerade småvatten. Forna tiders utdikningar eller allmän misskötsel av allehanda småvatten (många användes som soptippar) har ersatts av positivt tänkande och åtskilliga riktade insatser. Gråhakedoppingen är en av de arter som gynnats av denna utveckling (liksom den missgynnades av den tidigare). Huruvida den sentida positiva utvecklingen är accelererande, eller om beståndet varit konstant högt i hela landskapet under 2000-talet, vet vi däremot inte. Uppgifter från atlasinventeringen (inte minst från Malmöområdet) tyder dock på att stammen har varit hög under en följd av år.

De två vintrar som föregick häckningssäsongen 2011 var hårda och besvärliga för åtskilliga arter, bland annat för smådoppingen. Jag behöver inte göra några efterforskningar för att slå fast att Skånes bestånd av smådopping var betydligt lägre 2011 än två år tidigare och en starkt bidragande orsak bör vara de hårda vintrarna. Men skulle då inte gråhakedoppingen också ha påverkats negativt? Inte nödvändigtvis. Den senare övervintrar i marin miljö och klarar kanske (vissa?) hårda vintrar bättre än de arter som är knutna till mera kustnära områden. Paul Axelsson (1997) fann heller ingen nedgång i "sitt" bestånd efter en extremt kall vinter 1995/96. Däremot slår Karlsson & Kjellén (1984) fast att hårda vintrar låg bakom den tillbakagång som arten uppvisade under 1960-talet. Nu

Revirstrid. Foto: John Larsen.

kan ju stränga vintrar vara besvärliga på olika sätt. Förmodligen är de lokala islågerna i de för gråhakedoppingarna viktigaste vattenområdena av avgörande betydelse för respektive års vinteröverlevnad.

Svarthakedoppingen då?

Denna art var ju också riksinventeringsart 2011. För Skånes del blir rapporten kort. Det fanns inga häckande par 2011! Senast det med säkerhet begav sig var 1986 då ett par häckade i Store mosse vid Sösådal. 1987 häckade ett par i Bårnsen, men denna lilla sjö ligger huvudsakligen i Småland. Därefter finns det blott några få miss-tankar om möjliga häckningar i Skåne.

Referenser

- Ahlén, I. 1970. *Gråhakedoppingen som häckfågel i Skåne 1960–68*. Vår fågelvärld 29: 57–59.
- Axelsson, P. 1997. *Gråhakedoppingen Podiceps grisegena i sydöstra Skåne 1987–1996*. Anser 36: 185–201.
- Jönsson, P.-E. m.fl. 1990. *Nordvästskånska fåglar*. Helsingborg.
- Karlsson, J. & Kjellén, N. 1984. *Doppingar i Skåne; historik, nuvarande förekomst och beståndsväxlingar*. ANSER 23: 27–52.

Kenneth Bengtsson
Grönvägen 5 B, 232 32 Arlöv
kenneth.bengtsson1@comhem.se